

**КРЕДИТ НАРЫҒЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ
ӨЛШЕМДЕРІНІҢ БОЛЖАМЫ**

**2016 ЖЫЛҒЫ 4-ТОҚСАНДА ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ
БАНКТЕРГЕ ЖҮРГІЗІЛГЕН ЗЕРТТЕУ**

Банктерге кредит нарығы бойынша 4-тоқсан үшін пікіртерімді ҚР Ұлттық Банкі 2017 жылғы қаңтарда жүргізді. Талдау қорытындысы 32 екінші деңгейдегі банктерді тоқсан сайын зерттеу нәтижесі бойынша дайындалды.

Зерттеу нәтижелері өлшемнің ұлғаюын (жеңілдегенін) белгілеген респонденттердің үлесі және оның төмендеуін (қатаңдауын) белгілеген респонденттердің үлесі арасындағы айырманы есептеу арқылы біріктіріледі. Оң мән өлшемнің өсу (жеңілдеуі), теріс мән төмендеу (қатаңдау) үрдісін растайды. Мысалы, кредитке сұраныстың өзгеруі оның ұлғаюын белгілеген респонденттердің үлесі және оның төмендеуін белгілеген респонденттердің үлесі арасындағы айырманы ретінде есептеледі. Банктерге арналған нәтижелерді есептеудің жан-жақты әдістемесі және сұрақтар ҚР Ұлттық Банкі интернет-ресурсының «Қаржылық тұрақтылық» бөлімінде жарияланған <http://www.nationalbank.kz/?docid=814&switch=russian>.

Қаржылық тұрақтылық және тәуекелдер департаменті

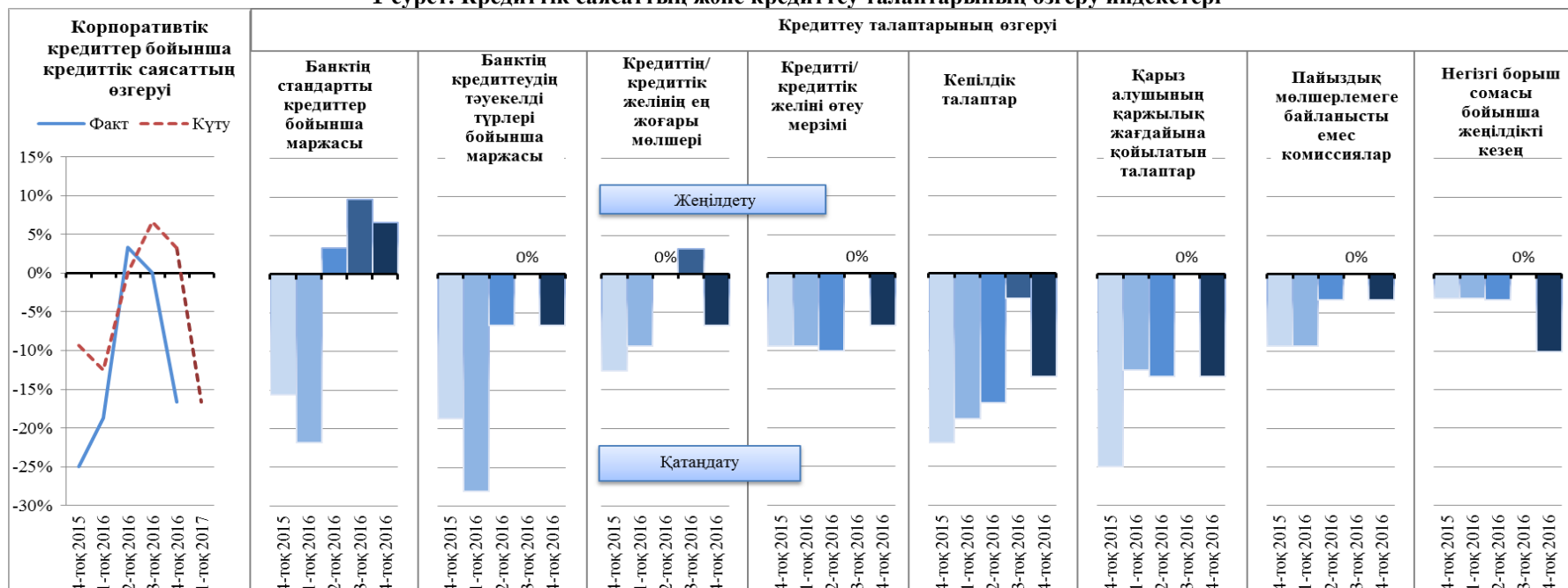
Түйіндеме

- 2016 жылғы 4-тоқсанда жекелеген банктер кредиттік саясатты біршама, негізінен кредиттеудің бағалық емес талаптары бөлігін қатаңдатты. Жекелеген банктерге шектеулі әсер ету шараларын қолдану кредиттік саясаттың қатаңдануының басты факторы болды. Нәтижесінде бизнес тарапынан және сол сияқты халық тарапынан кредиттерге сұраныстың өсуі біршама бәсеңдеді.
- Жүйе бойынша кредит саясатының жеңілдетуді тежейтін және кредитке сұраныстың өсуді шектейтін бірқатар фактор сақталып отыр – сыртқы тәуекелдер, кредиттердің жоғары құны, қарыз алушылардың төлем қабілеттілігінің төмен болуы. Сонымен қатар банктердің Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемені төмендетуі бойынша оң күтулері аясында қарыз алушыларға қойылатын жоғары талаптар болашақта сапалы және тұрақты қарыз алушылар үшін кредиттерге қолжетімділікті арттыруға тиіс.
- 2017 жылғы 1-тоқсанда банктер қатаң кредиттік саясатты сақтауды жоспарлап отыр. Іскерлік белсенділіктің маусымдық төмендеуі аясында банктер сұраныстың одан әрі бәсеңдеуін болжайды. Сонымен қатар, жекелеген банктер кепілсіз қарыздар нарығындағы кредиттік белсенділігін көтеруді жоспарлап отыр. Қарыз алушылардың экономикалық және кредиттік тәуекелдерінің сақталуы кредиттеудің басқа да түрлерінің дамуын тежейді.

I. Корпоративтік секторды кредиттеу нарығы

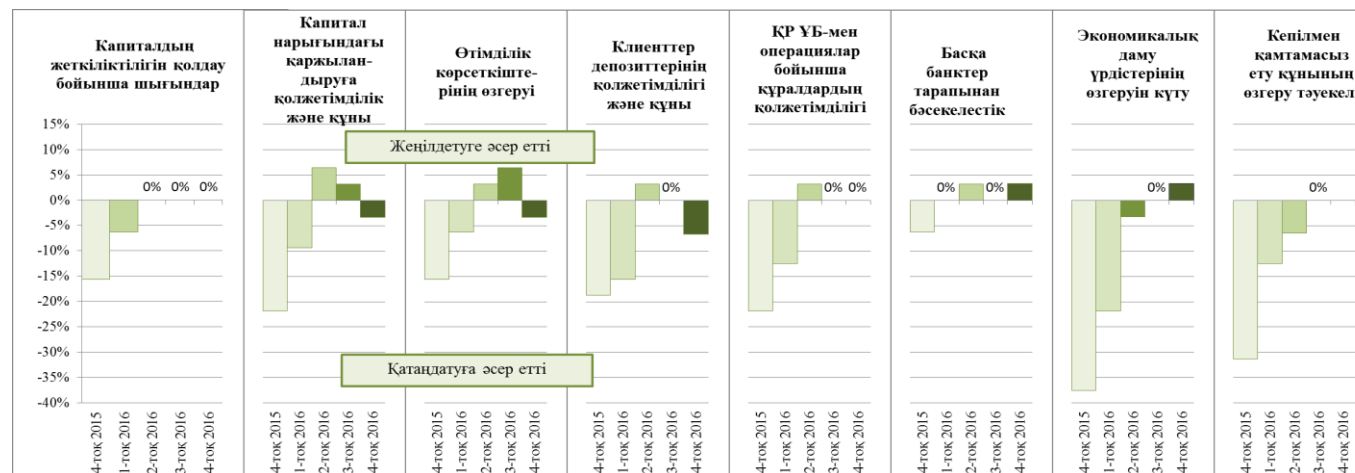
Кредиттік саясаттың өзгеру индексі 2016 жылғы 4-тоқсанда теріс бағытқа қарай біршама ауысты. Кредиттік саясат қарыз алушының қаржылық жай-күйіне және кепілмен қамтамасыз етуге, кредиттедің мерзімдері мен мөлшерін азайтуға қойылатын талаптарды арттыру есебінен қатандатылды (1-сурет). Жекелеген банктердің кредиттік саясатының қатандатылуына әсер еткен басты фактор реттеуші орган тарапынан шектеулі әсер ету шараларын қолдану болды. Нәтижесінде тәуекелді қарыз алушылары бар банктердің жұмыс тәсілдері және кредиттік тәуекелдерді басқару әдістері қатандалды. Ақша, оның ішінде депозит нарығындағы ресурстардың сақталып отырған жоғары құны кредит саясатын жеңілдетуді шектейді (2-сурет). Салдары бизнес тарапынан кредиттерге сұраныстың айтарлықтай бәсеңдеуі болды (3-сурет). Корпоративтік сектордың әлсіз сұранысына да сыртқы нарықтарда сақталып отырған белгісіздік, сондай-ақ кредиттер бойынша жоғары пайыздық мөлшерлемелер айтарлықтай әсер етеді.

1-сурет. Кредиттік саясаттың және кредиттеу талаптарының өзгеру индекстері

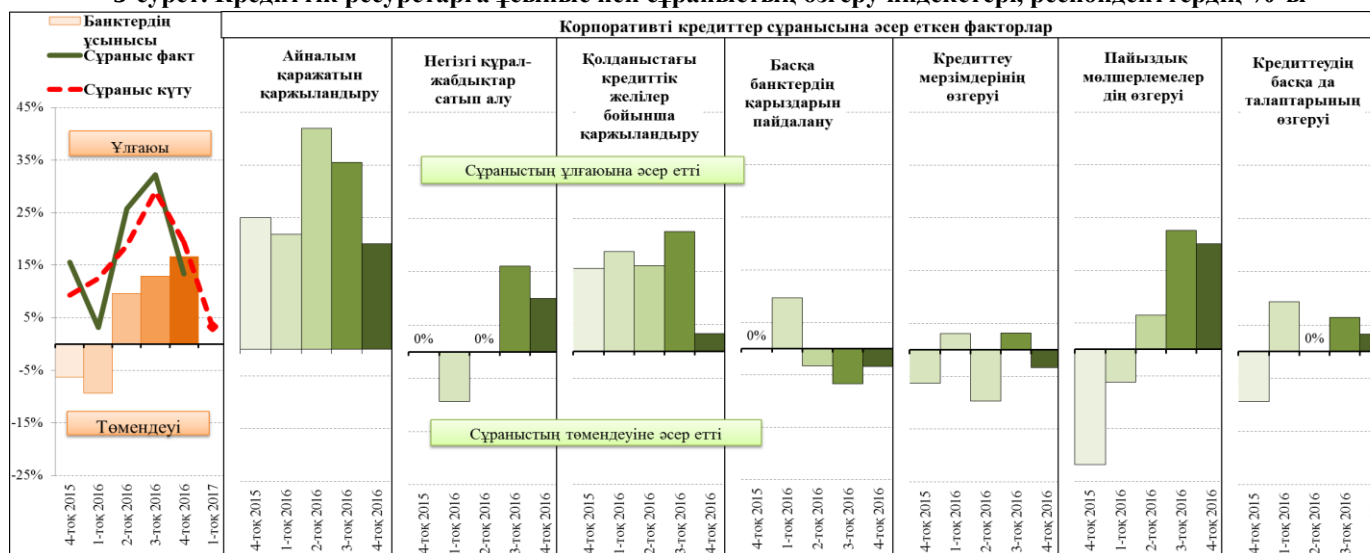
Сұрақтар: 1. Кредиттеу субъектілері бойынша сіздің кредит саясатыңыз соңғы 3 айда өзгеріске ұшырады ма? 2. Сіздің пікіріңізше, кредит саясаты келесі 3 айда өзгеріске ұшырай ма? 3. Кредит беру талаптары соңғы 3 айда алай өзгерді?

2-сурет. Кредит саясатының өзгеруіне әсер еткен факторлар, респонденттердің %-ы

Сұрақтар: 1. Қарыз алушылар тарапынан кредиттерге сұраныс соңғы 3 айда қалай өзгерді? 2. Біздің банктің кредиттер беру ниетінің соңғы 3 айда кредиттеу субъектілері бойынша өзгеруін қалай бағалайсыз? 3. Сіздің пікіріңізше, сіздің банктің кредиттеріне сұраныс келесі 3 айда кредиттеу субъектілері бойынша қалай өзгереді?

3-сурет. Кредиттік ресурстарға ұсыныс пен сұраныстың өзгеру индекстері, респонденттердің %-ы

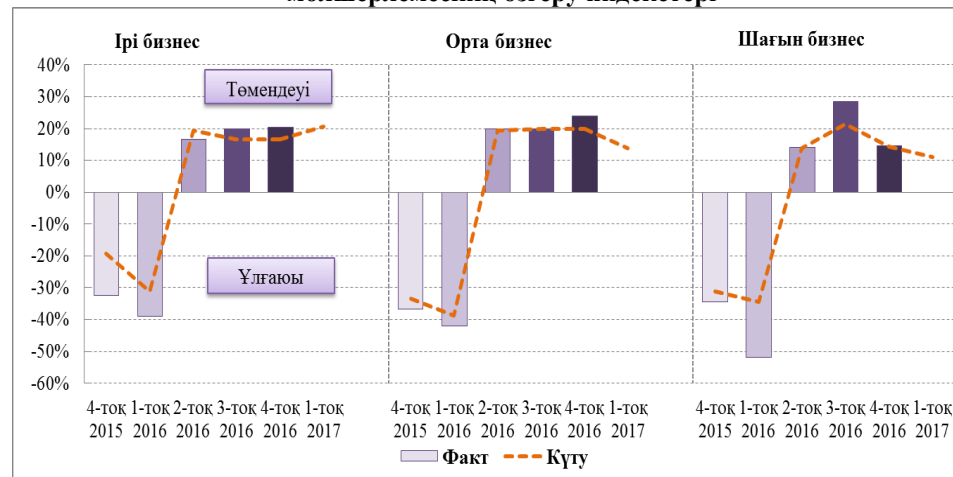
Сұрақтар: 1. Қарыз алушылар тарапынан кредиттерге сұраныс соңғы 3 айда қалай өзгерді? 2. Төменде келтірілген факторлар кредиттерге сұранысқа қалай әсер етті? 3. Сіздің пікіріңізше, сіздің банктің кредиттеріне сұраныс келесі 3 айда кредиттеу субъектілері бойынша қалай өзгереді?

Соған қарамастан, неғұрлым белсенді банктер ҚР Ұлттық Банкінің базалық мөлшерлемесінің серпінін басшылыққа ала отырып және оның одан әрі төмендеуін күте отырып, 2016 жылғы 4-тоқсанда кредиттер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді айтарлықтай төмендетуін жалғастырды (4-сурет). Жоғары бәсекелестік жағдайында банктер неғұрлым сенімді қарыз алушыларға айтарлықтай тартымды бағалар ұсынуда.

Банктердің бағалауынша, қатаң кредит саясаты және қарыз алушылардың тәуекелдерін бағалаудың қолданыстағы жүйесі банктерге негізгі тәуекелдер – қарыз алушылардың қаржылық жай-күйінің нашарлауын, өтеу мерзімдерінің азаюын, қамтамасыз ету сапасының нашарлауын бақылауға мүмкіндік береді (5-сурет). Нақты қарыз алушыны талдау кезінде банктер ағымдағы қаржылық көрсеткіштерді ғана емес, қолайсыз сценарийлер кезіндегі ақша ағындарының орнықтылығын бағалайды. Сценарийлік талдау қарыз алушылардың тәуекелдерін бағалауда банктер үшін ерекше рөл атқарады. Осыған байланысты банктер 2017 жылғы 1-тоқсанда қарыз алушылар тәуекелдерінің күрт артуын күтпейді. Банктер ҚР Ұлттық Банкінің базалық мөлшерлемесінің және, тиісінше, қорландыру құнының одан әрі төмендеуінің күтілуіне байланысты, сондай-ақ жоғары бәсекелестік аясында корпоративтік сектор үшін кредиттер бойынша пайыздық мөлшерлемелердің төмендеуін болжайды. Бұл ретте банктер 2017 жылғы 1-тоқсанда қатаң кредит саясатының сақталуы, сондай-ақ корпоративтік сектордың кредиттік белсенділігінің маусымдық баяулауы қарыз алушылар тарапынан сұраныстың одан әрі баяулауына әсер ететіндігін айтады. (3-сурет).

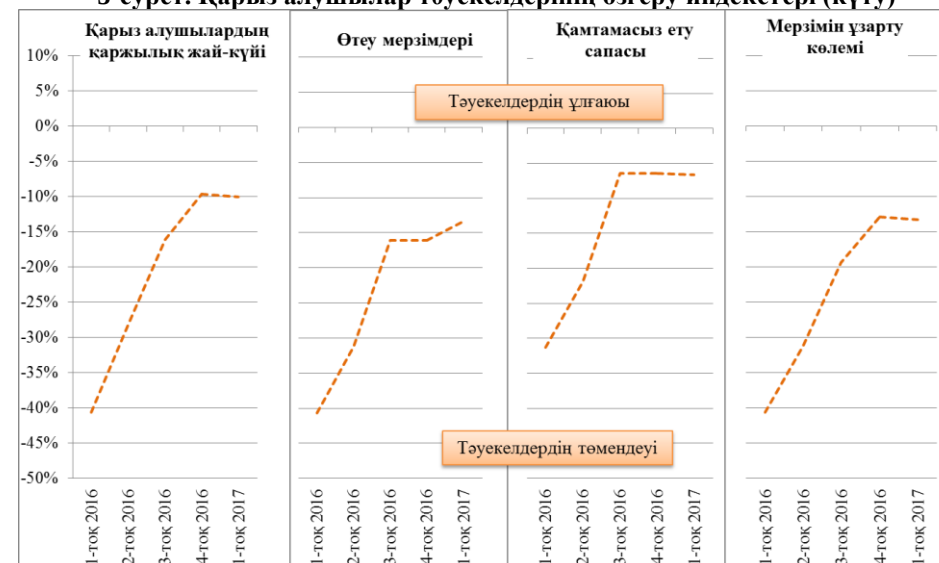
Қарыз алушылардың төлем жасау тәртібі және сақталып отырған сыртқы экономикалық тәуекелдер кредиттік саясатты жеңілдетуді шектейтін маңызды фактор болып қалуда. Банктердің пікірінше, кредиттеуге қолдау көрсетудің мемлекеттік бағдарламаларын іске асыру, Ұлттық Банк тарапынан ақша-кредит саясатының жүргізілуі, сондай-ақ корпоративтік сектордың қаржылық орнықтылығы банктердің кредиттеу талаптарының және қарыз алушылар тарапынан кредиттерге деген сұраныстың серпінін айқындайтын негізгі факторлар болып табылады.

4-сурет. Бизнес субъектілері үшін кредит ресурстарына деген сыйақы мөлшерлемесінің өзгеру индекстері

Сұрақтар: 1. Кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемесі соңғы 3 айда қалай өзгерді? 2. Сіздердің пікіріңізше, кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемесі келесі 3 айда қалай өзгерді?

5-сурет. Қарыз алушылар тәуекелдерінің өзгеру индекстері (күту)

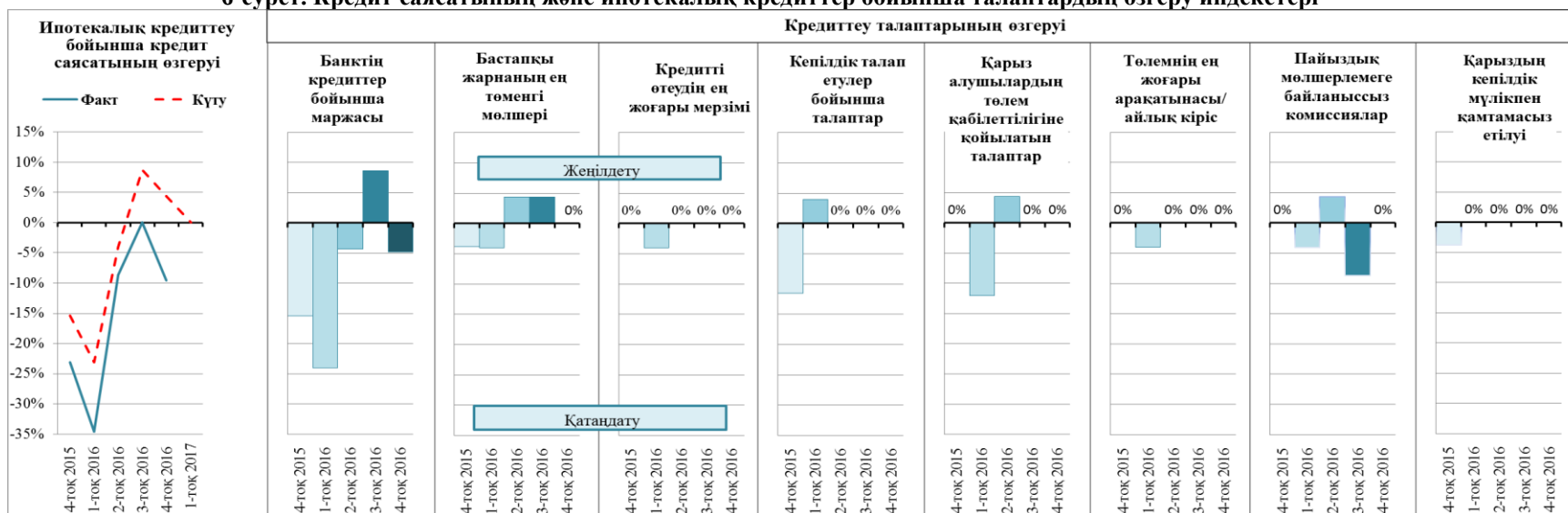
Сұрақ: 1. Сіздің пікіріңізше қазіргі қарыз алушылардың келесі 3 айда тәуекелдері қалай өзгереді?

II. Жеке тұлғаларды кредиттеу нарығы

2016 жылғы 4-тоқсанда ипотекалық және тұтыну кредиттері бойынша кредит саясатын қатаңдатты – кредиттеу бағдарламалары бойынша ең жоғарғы сома азайтылды, банктердің маржасы ұлғайтылды, қарыз алушылардың төлем жасау қабілеті мен кепілмен қамтамасыз етуге талаптар қатаңдатылды (6 және 7-суреттер). Банктердің бағалауынша, корпоративтік сектордағыдай бөлшек секторда да жекелеген банктердің кредит саясатының қатаңдануына ықпал еткен негізгі фактор реттеуші орган тарапынан шектеулі ықпал ету шараларының қабылдануы болды. Нәтижесінде банктердің тәуекелі бар қарыз алушылармен жұмыс істеу тәсілдері мен кредит тәуекелін басқару әдістері қатаңдатылды. Капитал нарықтарында, оның ішінде депозит нарығында қорландыру құнының жоғары болуы, кепілмен қамтамасыз ету құнының өзгеру тәуекелі, қарыз алушылардың төлем қабілетінің төмен болуы кредит саясатын айтарлықтай жеңілдетуді тежейтін қосымша факторлар болды (8 және 9-суреттер). Кредит саясатын қатаңдату аясында банктер клиенттің төлемқабілеттілігін жеке тұрғыда талдауды сақтап қалды. Кредиттеу талаптарын банктер өздерінің тұрақты әрі сапалы қарыз алушылары – корпоративтік клиенттерінің қызметкерлері, сондай-ақ банкте ұзақ уақыт бойы қызмет көрсетілетін клиенттері үшін ғана жақсартты. Банктердің пікірінше, мұндай тәсіл кредит портфельдерінің сапасын бақылауды қамтамасыз етті.

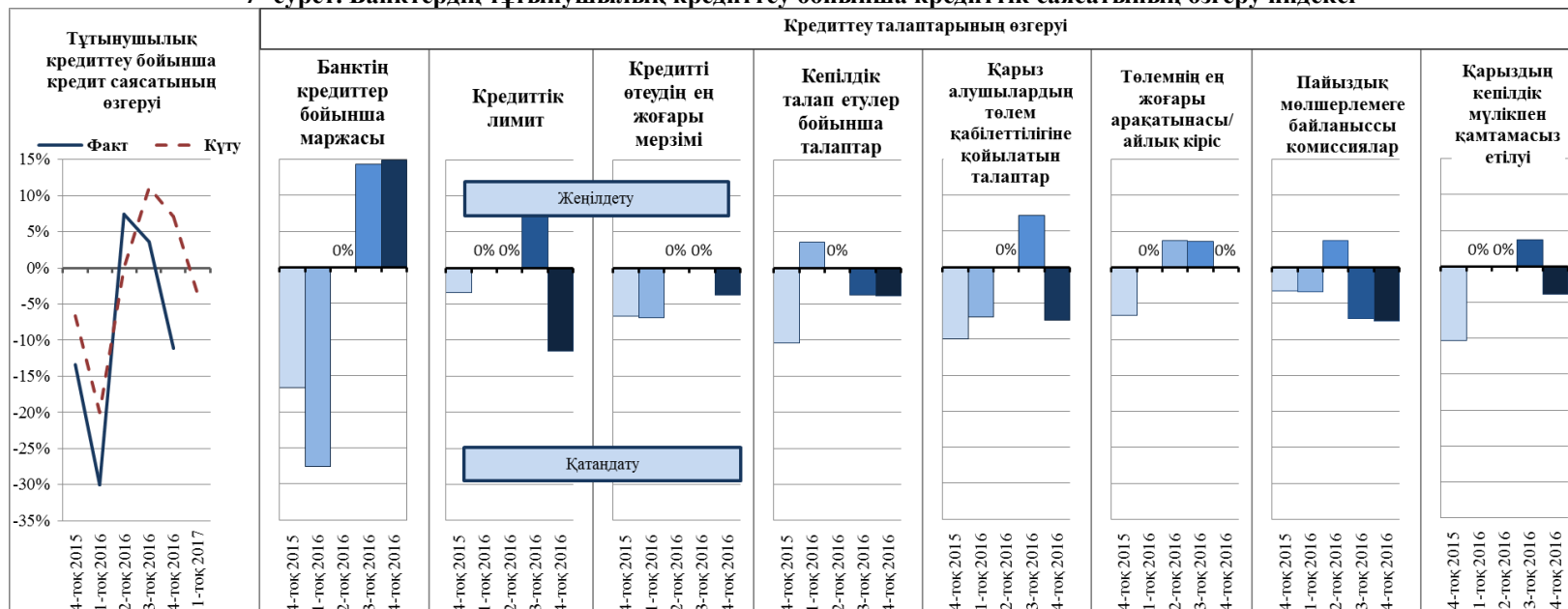
Банктердің қатаң кредит саясаты, сондай-ақ кредиттер бойынша жоғары пайыздық мөлшерлемелердің әлі де болса сақталуы қарыз алушылар тарапынан кредиттерге деген сұраныстың баяулауына әсер етті. 2016 жылғы 4-тоқсанда ипотекалық кредиттерге деген сұраныс төмендеді, тұтынушылық кредиттерге деген сұраныс айтарлықтай баяулады (10 және 11-суреттер).

6-сурет. Кредит саясатының және ипотекалық кредиттер бойынша талаптардың өзгеру индекстері

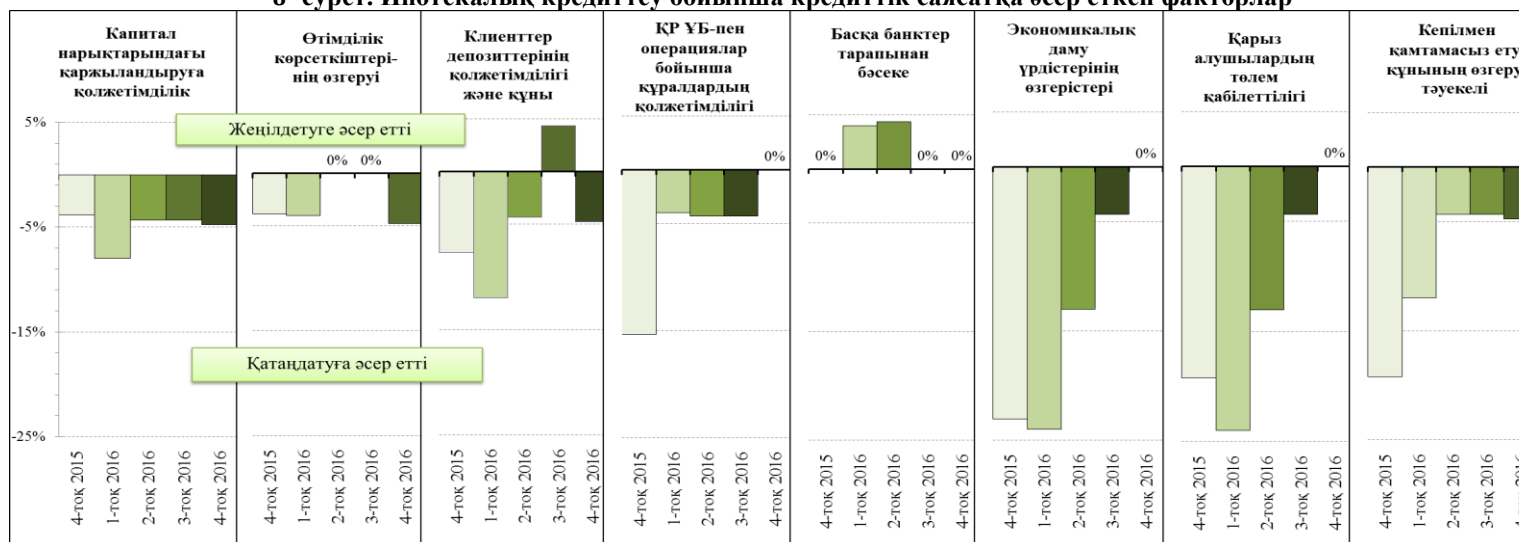
Сұрақ: 1. Сіздің жеке тұлғаларға қатысты кредит саясатының соңғы 3 айда өзгеріске ұшырады ма? 2. Сіздердің пікіріңізше, жеке тұлғаларға қатысты кредит саясаты келесі 3 айда қандай өзгеріске ұшырайды? 3. Төменде келтірілген ипотекалық кредиттеу талаптары сіздің банкіңізде соңғы 3 айда өзгерді ме?

7-сурет. Банктердің тұтынушылық кредиттеу бойынша кредиттік саясатының өзгеру индексі

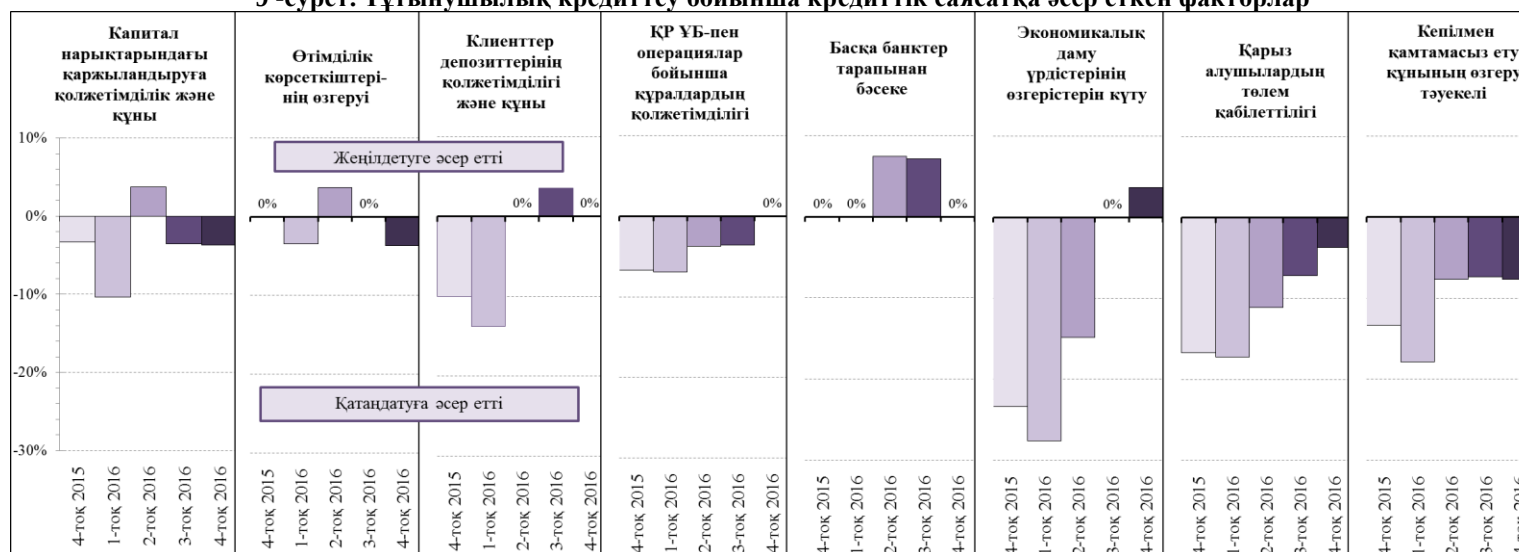
1-сұрақ. Соңғы 3 жыл ішінде жеке тұлғаларға қатысты сіздің кредиттік саясатыңыз өзгерістерге ұшырады ма? 2. Сіздің банкте тұтынушылық кредиттеудің төменде келтірілген талаптары соңғы 3 жыл ішінде қалайша өзгерді?

8 -сурет. Ипотекалық кредиттеу бойынша кредиттік саясатқа әсер еткен факторлар

1-сұрақ. Төменде келтірілген факторлар сіздің банктің ипотекалық кредиттеуге қатысты ипотекалық саясатының өзгеруіне қалайша әсер етті?

9 -сурет. Тұтынушылық кредиттеу бойынша кредиттік саясатқа әсер еткен факторлар

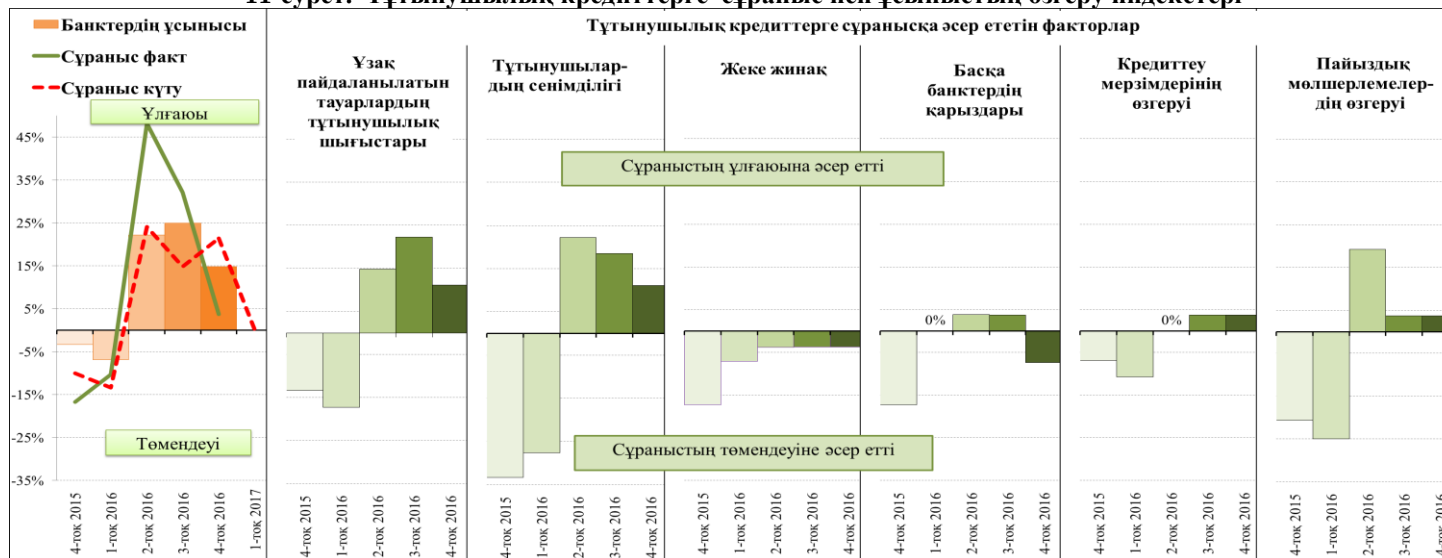

Сұрақ: 1. Төменде келтірілген факторлар сіздің банктің тұтынушылық кредиттеуге қатысты кредиттік саясатындағы өзгерістерге қалай әсер етті?

10-сурет. Ипотекалық кредиттерге сұраныс пен ұсыныстың өзгеру индекстері

11-сурет. Тұтынушылық кредиттерге сұраныс пен ұсыныстың өзгеру индекстері

Сұрақ: 1. Жеке тұлғалар тарапынан кредиттерге сұраныс соңғы 3 айда қалай өзгерді? 2. Сіздің ойыңызша, жеке тұлғалар тарапынан сіздің банктің кредиттеріне сұраныс соңғы 3 ай ішінде қалай өзгерді? 3. Сіз өзіңіздің банктің жеке тұлғаларға өткен 3 айда кредит беру ниетін қалай бағалайсыз? 4. Төменде келтірілген факторлар сұранысқа қалай әсер етті?

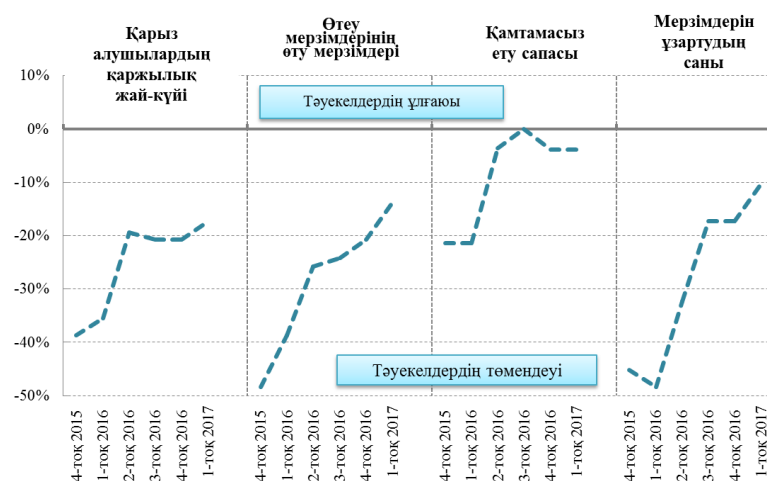
Бөлшек портфель бойынша жоғары кредиттік тәуекел банктерді кредиттік саясатын қатаңдату жолымен төлемге қабілетсіз әлеуетті қарыз алушылардың келуін шектеуге, қарыздарды қайта құрылымдау жолымен несие портфелінің сапасын жақсартуға мәжбүрлейді. Нәтижесінде банктер жеке тұлғаларға арналған банк өнімдерінің барлық түрлері бойынша сұраныстың шұғыл өсуін күтпейді. Сұраныстың баяулауына қатысты банктердің болжамдарына әсер еткен қосымша факторлар тұтынушылардың борышты өтеу қабілетінің төмендеуі, жекелеген банктердің кредиттеу мерзімдері мен сомаларын қысқартуы болып табылады. Осыған байланысты банктер 2017 жылғы 1-ші тоқсанда кредиттер бойынша пайыздық мөлшерлемелердің айтарлықтай төмендеуін күтпейді (13-сурет).

Банктердің пікірі бойынша, сыртқы және ішкі нарықтарда жоғары шиеленісу жағдайларында тәуекелдердің сақталуы күтіледі. Сонымен қатар, тәуекелдердің төмендеуін күтетін банктердің үлесі қысқарады (12-сурет):

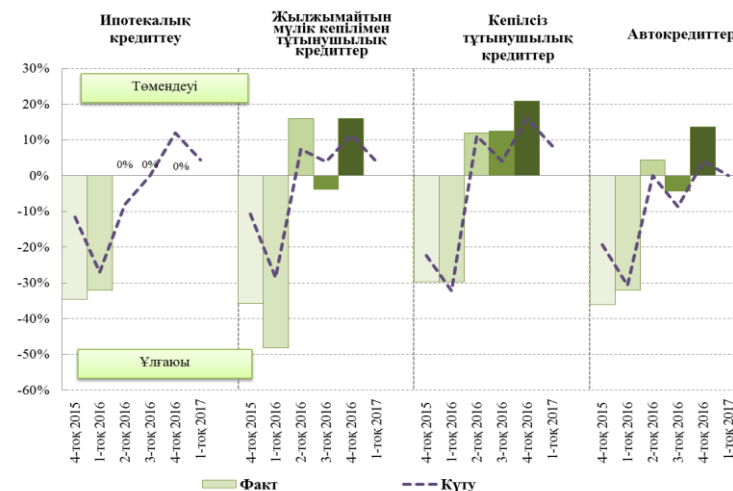
- 10% респонденттер қарыз алушылардың қаржылық жағдайының біршама нашарлауын (21% - алдыңғы тоқсанда) бастан кешіретін болады деп санауға бейім;
- 13% респонденттер төлемдердің кешіктірілуінің ұлғаюын (21% - алдыңғы тоқсанда) күтеді;
- 6% респонденттер қамтамасыз ету сапасының одан әрі нашарлауын (4% - алдыңғы тоқсанда) күтеді;
- 13% респонденттер қарыздардың мерзімін ұзарту мөлшерінің өсуін (17% - алдыңғы тоқсанда) күтеді;

Тәуекелдердің сақталуын банктер көбінесе қарыз алушылар кірістерінің төмендеуімен байланыстырады.

12-сурет. Қарыз алушылардың тәуекелдерін өзгерту индекстері (күту)

13-сурет. Жеке тұлғалар үшін кредиттік ресурстарға сыйақы мөлшерлемесін өзгерту индекстері

Сұрақ: 1. Сіздің ойыңызша, жұмыс істейтін қарыз алушылардың келесі 3 ай ішіндегі тәуекелдері қалай өзгереді?

Сұрақ: 1. Кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемесі соңғы 3 айда қалай өзгерді? 2. Сіздің ойыңызша, кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемесі келесі 3 айда қалай өзгереді?

III. Тәуекелдер картасы

Пікіртерімнің нәтижелері бойынша банктер несиелік портфельдің сапасы 2017 жылғы 1-тоқсанда төмен деңгейде сақталады деп болжайды: банктердің 12%-ы несиелік портфельдің сапасы нашарлайды, 6% – жақсарады деп болжауда; банктердің 81%-ы портфельдің сапасы өзгеріссіз қалатынын күтуде (14-сурет).

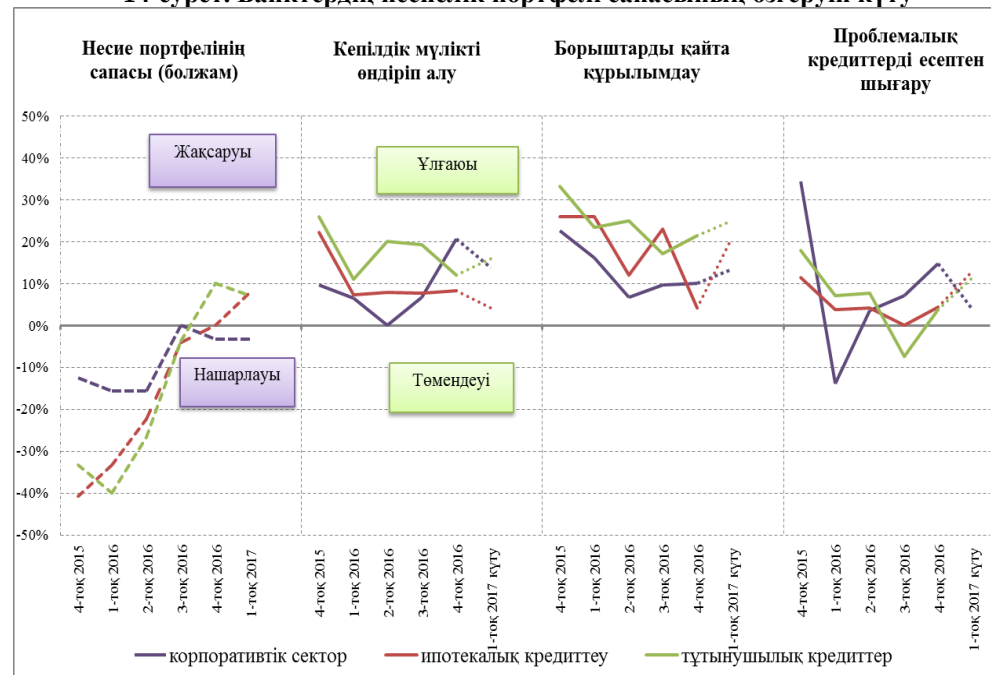
Несиелік портфельдің сапасын жақсарту бойынша негізгі шаралар:

- қарыз алушылардың ағымдағы берешегін қайта құрылымдау;
- борышты қайта қаржыландыру;
- қаржылық есептілігін қажетті көлемде ашып көрсетпейтін айқын емес бизнес субъектілерді кредиттеуден толық бас тарту;
- клиенттердің қаржылық жағдайына мұқият талдау мен мониторинг жүргізу;
- проблемалық қарыз алушылармен жұмыс жүргізу рәсімдерін қатаң түрде регламенттеу.

Қарыз алушылардың кредиттерді қайта құрылымдауға жоғары қызығушылығының сақталатынын атап өткен жөн. Корпоративтік кредиттер бойынша кредиттік берешекті қайта құрылымдауға өтініштердің өскенін байқаған банктердің үлесі 17%, ипотекалық және тұтынушылық қарыздар бойынша – тиісінше 17% және 25% болды (12-сурет). Кредиттерді қайта құрылымдауға деген сұраныс қарыз алушылардың қаржылық жағдайының нашарлауына және валюталық кредиттерді теңгемен кредиттерге конвертациялау және кредиттерді төлеу бойынша жеңілдік кезеңін алу арқылы борыштық жүктемені төмендетуге тырысуына байланысты.

Қолданыстағы салық жеңілдіктеріне қарамастан, банктер белсенді түрде проблемалық кредиттерді есептен шығаруға асықпайды (14-сурет).

14-сурет. Банктердің несиелік портфельі сапасының өзгеруін күту

Сұрақтар: 1. Сіздің ойыңызша, банкіңіздің несиелік портфельінің сапасы келесі үш айда қалай өзгереді? 2. Өткен 3 айда проблемалық кредиттер бойынша кепіл мүлкікті өндіріп алу жөніндегі операциялардың саны қалай өзгерді? 3. Өткен 3 айда қарыз алушылардың борыштарын қайта құрылымдау жөніндегі операциялардың саны қалай өзгерді? 4. Өткен 3 айда проблемалық кредиттерді баланстан тыс есептен шығару бойынша операциялардың саны қалай өзгерді?

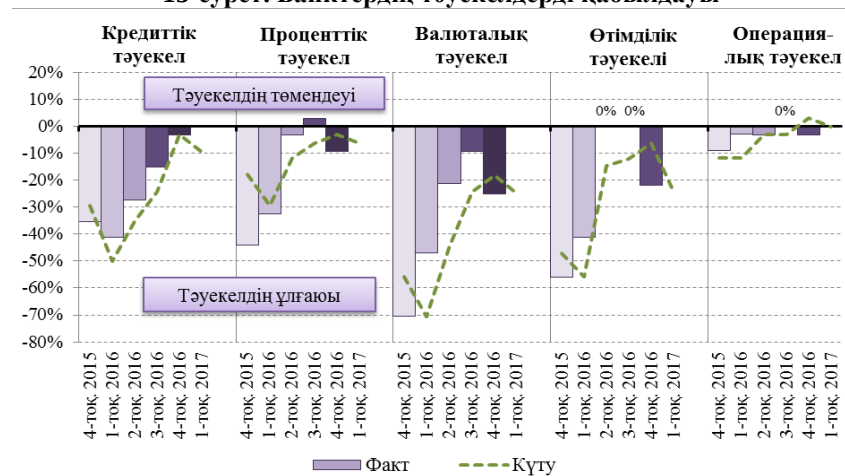
Қорландыру көздері бойынша банктер заңды және жеке тұлғалардың салымдарын тартуға сүйенуді жалғастыруда (банктердің 68%-ы және 62%-ы жоғары басымдықты байқады).

Өздерінің депозиттік өнімдерінің тартымдылығын арттыру мақсатында кейбір орташа банктер әртүрлі маркетингтік акцияларды өткізуді жоспарлап отыр. Бұл ретте қаражатты тарту көздері бойынша ең төмен басымдықты банктер халықаралық капитал нарықтарында акцияларды орналастыру есебінен капиталдың ұлғаюына (75%), стратегиялық шетелдік инвесторды тартуға (72%), халықаралық капитал нарықтарына борыштық бағалы қағаздарды орналастыруға (71%) береді.

2016 жылғы 4-тоқсанда банктер үшін ең елеулі тәуекелдер қатарына өтімділік тәуекелі мен валюта тәуекелі кірді (15-сурет). Өтімділік тәуекелі маңыздылығының өсуін респонденттердің жалпы санының 28%-ы, валюталық тәуекелдің – 25%-ы байқады.

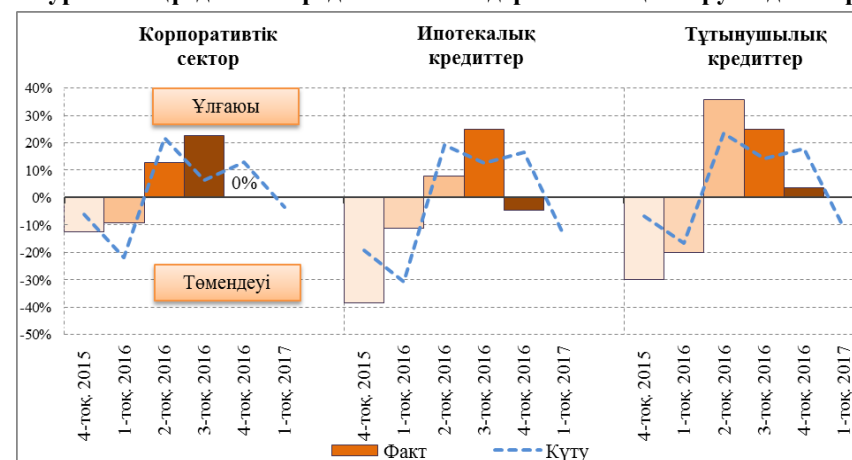
Жалпы алғанда, банктердің қолданыстағы қатаң кредиттік саясаты несиелік портфельдің сапасын бақылауға көмектеседі және нәтижесі ретінде 2017 жылғы 1-тоқсандағы мақұлданған кредиттік өтінімдер санының төмендеуі жалғасуда (16-сурет).

15-сурет. Банктердің тәуекелдерді қабылдауы

Сұрақ: 1. Активтер портфелінің қалыптасқан құрылымына қарай өз қызметіңіз үшін тәуекел деңгейінің өзгеруін бағалаңыз

16-сурет. Мақұлданған кредиттік өтінімдер санының өзгеру индекстері

Сұрақ: 1. Өткен үш айда қарыз алушылардың кредиттік өтінімдерінің саны қалай өзгерді?